

удосконалення. Відтак, розвиток рефлексивного інтегративного мислення є визначальним чинником усієї професійної діяльності.

Для якісної підготовки фахівця педагогічної професії (вчитель-логопед, вихователь дітей з вадами психофізичного розвитку тощо) до інтеграції медико-психологічної і педагогічної складових професійної підготовки важливо враховувати вимоги професії та особистісні характеристики, що обумовлюють професійні якості та забезпечують ефективність усієї корекційно-педагогічної діяльності. Визначаємо три групи показників корекційно-ціннісного критерію:

- готовність до професійного самоаналізу інтегративності знань у корекційно-педагогічному процесу;
- здатність до рефлексії корекційно-педагогічної діяльності та прагнення до професійного саморозвитку (здатність до цілісності і повноти сприйняття корекційного процесу);
- обґрунтованість і розвиток ціннісного ставлення до особистості дитини (глибина розуміння сутності корекційної-педагогічного процесу – вбачається у осмисленні об'єктивної корекційної дійсності, взаємопроникненні корекційної-пізнавального універсуму і внутрішнього світу особистості).

Узагальнюючи викладене слід підкреслити, що наявність і єдність розглянутих структурних компонентів системи інтегративних медико-психологічних і педагогічних знань характеризують рівень теоретико-практичної підготовки, інтегративності мислення і загальної освіченості в цілому. Вони функціонально взаємопов'язані і визначають розвиток один одного. Запропонована система і структура інтегративних медико-психологічних і педагогічних знань може слугувати основою професійної підготовки логопеда, її спрямування на цілісний розвиток і саморозвиток особистості. Перспективність подальшого дослідження вбачаємо у розробці моделі інтеграції медико-психологічних і педагогічних складових професійної підготовки вчителів логопедів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Енциклопедія освіти / [Акад. пед. наук України; гол. ред. В. Г. Кремень]. – К.: Юрінком Інтер, 2008. – 1040 с.
2. Зимняя И. А. Педагогическая психология. – 2-е изд., доп., испр. и перер. / И. А. Зимняя – М.: Логос, 1999. – 384 с.
3. Немов Р.С. Психология: учеб. для суд. высш. пед. заведений : в 3 кн. / Р. С. Немов. – 5-е изд. – М.: Владос, 2005. – Кн. 1. Общие основы психологии. – 687 с.
4. Семиченко В. А. Психология педагогической деятельности : [навч. посіб.] / В. А. Семиченко. – К.: Вища шк., 2004. – 335 с.
5. Слепкань З. І. Наукові засади педагогічного процесу у вищій школі / З. І. Слепкань. – К.: КПУ, 2000. – 210 с.
6. Новый тлумачний словник української мови : у трьох томах. – [вид. 2]. – К.: Аконтіт, 2006. – Т. 1. – 793 с.

УДК: 376-056.264.015.311:74/75

ВПЛИВ ПРОДУКТИВНИХ ВИДІВ ДІЯЛЬНОСТІ НА РОЗВИТОК ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ З ПОРУШЕННЯМИ МОВЛЕННЯ

Пінчук Ю.В.

кандидат педагогічних наук, доцент
Інститут корекційної педагогіки та психології
НПУ імені М.П.Драгоманова

У статті розкривається питання впливу образотворчої і конструктивної видів діяльності на психічний розвиток дітей дошкільного віку з порушеннями мовлення і зокрема на розвиток мовлення.

В статтє раскрывается вопрос влияния изобразительной и конструктивной видов деятельности на психическое развитие детей дошкольного возраста с нарушениями речи и в частности на развитие речи.

The article shows the influence of visual and constructive activities on the mental development of preschool children with speech disorders and, in particular, on the development of speech.

Ключові слова: продуктивні види діяльності дошкільника з порушеннями мовлення, психічний розвиток дитини з порушеннями мовлення, розвиток мовлення дітей з ТПП.

Ключевые слова: продуктивные виды деятельности дошкольника с нарушениями речи, психическое развитие ребенка с нарушениями речи, развитие речи детей с ТНР.

Keywords: productive activities preschoolers with speech disorders, mental development of children with speech disorders, language development of children with speech disorders.

Зображувальна діяльність та конструювання відносяться до продуктивної діяльності дітей дошкільного віку. Результатом такої діяльності є створення дитиною певного продукту: малюнка, аплікації, ліплення; у конструюванні – будівлі тощо.

Моделюючи предмети оточуючого світу, діти здебільшого спираються на власний досвід, на власні уявлення про дійсність. Отже очевидним є той факт, що будь-який, створений ними художній образ, на відміну від сприймання реальних образів, є максимально суб'єктивним і залежить в першу чергу від особистісних якостей дитини.

Це відзначають у своїх дослідженнях відомі психологи і педагоги Б.Г. Ананьєв, Л.І. Божович, П.А. Венгер, Н.А. Ветлугіна, Л.С.Виготський, І.О. Грошенко, Д.Б. Ельконін, Т.С. Комарова, М.І. Лісіна, М.М. Подд'яков, Н.П. Сакуліна, В.А. Сухомлинський, Е.А. Флеріна та інші, які вивчали питання впливу продуктивних видів діяльності на всебічний розвиток

дитини.

Серед учених, які вивчали пізнавальний розвиток дітей з тяжкими порушеннями мовлення (ТПМ), слід назвати таких, як С.Ю. Конопляста, І.В.Мартиненко, О.М. Мастоюкова, Т.М. Сак, В.В. Тарасун, Н.О. Чевелева та ін.

Сучасні спеціалісти в галузі логопедії (З.П. Ленів, С.О. Миронова, Н.В.Рижова, Н.О. Чевелева та ін.), окреслюючи шляхи використання образотворчої та трудової видів діяльності з метою розвитку творчості та мовлення дітей, вказують на необхідність врахування в корекційній логопедичній роботі деяких особливостей пізнавального розвитку дітей з мовленнєвою патологією.

У результаті дослідження стану різних психічних функцій дітей зазначеної категорії Л.І. Белякова, Ю.Ф. Гаркуша, І.С. Марченко, Н.В. Рижова, В.В.Тищенко, О.М. Усанова, Т.Б. Філічева, Г.В. Чиркіна, М.К. Шеремет та ін. називають такі, властиві їм риси:

- недорозвинення загальної і дрібної моторики рук;
- недостатня стійкість, швидка виснажуваність, обмежені можливості уваги;
- слабка слухомовленнєва пам'ять;
- загальне психофізичне розгальмування;
- недостатній обсяг уявлень про навколишнє середовище, про властивості і функції предметів дійсності;
- відставання у розвитку словесно-логічного мислення тощо.

Подоланню вищезазначених труднощів певною мірою допоможе використання в логопедичній практиці образотворчої та конструктивної видів діяльності, в основі яких лежить доступний для дітей наочно-практичний підхід. Така робота безумовно сприятиме засвоєнню дітьми соціального досвіду, розвитку пізнавальних умінь, особистісних якостей і розвитку мовлення зокрема.

Важливими передумовами продуктивних видів діяльності, так само, як гри і праці, є потреба дитини у самостійності й активності, у наслідуванні дорослого, у засвоєнні предметних дій, у формуванні координації рухів ока і руки. Дитина, опановуючи різні форми продуктивної діяльності, оволодіває відповідними технічними вміннями та якостями, наприклад, точністю рухів, регуляцією сили руху, амплітуди, швидкості, ритму, окоміру. Тут складаються умови для прояву творчості, здібностей, розвитку уяви. В ході діяльності дитина вчиться формулювати задумку й утримувати її протягом усієї діяльності. Дитина починає опановувати засоби виразності, наприклад, колір, форму, композицію. Дитина вчиться оцінювати свої малюнки, відмічаючи при цьому їх якість, зміст, естетичну привабливість, відповідність дійсності. У неї формуються образні уявлення про предмети та їх властивості, уміння бачити їх типові та індивідуальні ознаки. Це означає, що продуктивні види діяльності стають особливим способом пізнання дійсності.

Мистецька діяльність сприяє також емоційному розвитку:

- дає вихід вираженню почуттів;
- дозволяє зняти емоційну напругу;
- приносить самозадоволення у створенні окремого продукту.

З погляду деяких спеціалістів, зображувальна діяльність набуває особливого біологічного змісту і діагностичного значення (С.С.Степанов).

Психологи і психотерапевти використовують образотворче мистецтво з метою впливу на психоемоційний стан людини (арт-терапія).

Дитинство – це період інтенсивного становлення фізіологічних і психічних функцій. Малювання відіграє роль одного з механізмів виконання програми вдосконалення організму та психіки зокрема. У перші роки життя дитини особливо важливий розвиток слуху, зору, моторики і сенсо-моторної координації. Малювання сприяє формуванню зорових образів, допомагає оволодівати формами предметів навколишнього світу, координувати перцептивні і моторні акти.

Етапи розвитку зорово-просторового рухового досвіду прослідковуються у малюнках дітей. Діти до 6 років ігнорують просторове зображення, вони малюють тільки вид спереду і зверху. Навіть навчаючись малюванню в гуртках, діти у неформальній обстановці малюють так, як це відповідає їхнім уявленням, їхньому рівню розвитку, як це вони вважають за правильне.

У процесі образотворчої діяльності розвивається ручна вправність, зорово-рухова координація, необхідні для підготовки дитини до письма. Найбільшою мірою цьому сприяють заняття, на яких діти створюють зображення не вроздріб, а з цілого шматка (глини, пластиліну), однією лінією контуру (в малюванні, аплікації). Дитина успішно опановує графічну основу письма, якщо навчилася проводити рукою ритмічні, рівномірні, плавні рухи. Формуванню такого характеру рухів сприяє малювання рослин, декоративне малювання за мотивами українських вишиванок, розписів тощо.

Однак формування ручних умінь, хоча і важлива, але не головна мета образотворчої діяльності. Під час занять художньою діяльністю основна увага педагогів повинна спрямовуватися на розвиток особистості дитини в цілому, на розвиток її здібностей, пізнавальної, емоційної та вольової сфер. У процесі художньої діяльності активно формується у дітей сенсорна сфера, їх мислення, пам'ять, розвивається художній смак, моральні якості.

Зображувальна діяльність потребує узгодженої роботи багатьох психічних функцій. За думкою спеціалістів, дитяче малювання сприяє розвитку узгодженої міжпівкульної взаємодії. Під час малювання координується конкретно-образне мислення (пов'язане з роботою правої півкулі) й абстрактно-логічне (за яке відповідає ліва півкуля).

Важливим є зв'язок малювання з мисленням і мовленням. У дітей з ТПМ усвідомлення оточуючого проходить швидше, ніж накопичування слів і словесних асоціацій. Натомість малювання дозволяє дитині легше висловити свою думку у формі образів без уживання слів.

Коли дитина малює, вона формує об'єкт чи думку по-своєму, демонструючи свої знання про даний предмет. У

результаті з'являється не просто предмет, а узагальнене знання про нього, з позначенням індивідуальних рис лише символічними ознаками. Малювання в цьому значенні виступає аналогом мовлення. Л.С.Виготський назвав малювання дітей «графічним мовленням».

Зв'язок зображувальної діяльності із найважливішими психічними функціями (зоровим сприйманням, моторною координацією, мовленням і мисленням) сприяє розвитку кожної з цих функцій, допомагає дитині упорядкувати бурхливий потік знань, який надходить до неї, та зафіксувати модель уявлення про оточуючий світ.

До підліткового віку зображувальна діяльність немовби втрачає свої біологічні функції. Дитина переходить до більш високого рівня абстракції. На перший план виходить слово, за допомогою якого легше, ніж способом малювання, передавати перебіг подій і відношень.

Малювати дитина починає з трьох років, коли оволодіває олівцем як знаряддям і вперше «відкриває» наочний образ своїх дій у намальованих каракулях.

Кожний малюнок несе в собі багато інформації про автора і розкриває зміст таких функцій:

- 1) власне зображувальна функція малювання: малюнок повинен передавати суттєві ознаки предмета;
- 2) знаково-символічна функція: малюнок є замісником, знаком відповідного предмета
- 3) естетична функція: малюнок передає ставлення автора до намальованого предмету.

У процесі малювання вдосконалюються малювальні рухи руки, а також «техніка» сприймання й аналізу зображуваного предмета.

По-особливому дитина ставиться до кольору, який для неї є показником емоційно-естетичної оцінки дійсності: красиве – завжди яскраве, а некрасиве – темне, невиразне.

Серед продуктивних видів діяльності виділяють дитяче конструювання. Воно передбачає спорудження різноманітних будівель і виготовлення іграшок з різних матеріалів.

У ранньому дитинстві важливим для розвитку конструктивної діяльності є вміння визначити зміст і призначення споруди (К.В.Зворигіна). Цьому вмінню дитину вчить дорослий. Якщо дитина побудувала міст, дорослий зазначає: «Який високий, гарний міст. По ньому проїде машина (проїде лялька)» - й спонукає дитину робити відповідні ігрові рухи. Якщо побудувала гараж, можна спитати, яка машина, вантажівка чи легковик, може заїхати до цієї будівлі тощо.

У дошкільному віці розвиваються дві взаємопов'язані сторони конструктивної діяльності: конструювання – зображення і будівництво для гри (А.М. Давидчук).

Якщо дитина захоплена процесом конструювання і не використовує будівлі у грі, а будувати її спонукає інтерес досягнення результату, а не сам результат, то конструювання наближається до зображувальної діяльності. Основним моментом в конструюванні виступає аналітико-синтетична діяльність з обстеження предметів. Вона дає змогу встановити структуру об'єкта і його частин, урахувати логіку їх поєднання. Наприклад, вежа, яка має вузькі підвалини, може повалитися. За допомогою аналітико-синтетичної діяльності дитина обстежує не тільки основні якості предметів (форму, пропорції, розмір тощо), а й передусім їх специфічні конструктивні якості (рівновагу, стійкість, довжину).

Вміння обстежувати конструкцію формується під керівництвом дорослого.

У 3-4 роки дитина не тільки називає предмети, а й відокремлює їх основні частини, вказує на деякі деталі.

В 4-5 років дитина добре розрізняє основні частини за розміром і формою, встановлює їх розташування відносно один одного.

Старший дошкільник у змозі самостійно проаналізувати зразок або конструкцію: виділити частини, визначити їх призначення і просторове розташування. Дитина старшого дошкільного віку знаходить цікаві конструктивні рішення і самостійно планує етапи створення власної конструкції. У 6-7 років дитина аналізує конструкцію відносно мети її використання.

Творчість у конструюванні спостерігається вже у молодших дошкільників, наприклад, у виборі об'єкта будівлі, у новому використанні об'єкта споруд: моста як дивана, а гаражу як стола тощо.

Протягом дошкільного віку творчий підхід реалізується під час вдосконалення способів побудови предметів, розширення кола предметів і прийомів надання стійкості конструкції.

Значення малювання, ліплення, аплікації і конструювання для всебічного розвитку дошкільника з порушенням мовлення важко перебільшити. Слід підкреслити, що будь-яка діяльність, в тому числі образотворча, сприятлива для розвитку мовлення. Діяльність з папером, ножицями, глиною, фарбами, олівцями, кубиками – це не тільки сенсорно-рухові вправи. Продуктивні види діяльності відображають і поглиблюють уявлення дітей про оточуючі предмети, сприяють появі розумової і мовленнєвої активності. Цим визначається їх зв'язок з корекційним навчанням.

Ось чому використання будь-якої предметно-практичної діяльності з метою розвитку мовлення активно впроваджується у корекційну педагогіку і виходить на перший план. Проте у загальноосвітньому дошкільному закладі це завдання вирішується мимохідь, воно стає другорядним стосовно образотворчих завдань.

У логопедичній практиці з метою подолання мовленнєвих порушень робота з різних видів діяльності застосовуються до всіх категорій дітей і особливо до заїкуватих (Г.А. Волкова, З.П. Ленів, С.О.Миронова, Н.О.Чевелева) та дітей із загальним недорозвиненням мовлення (В.В.Воробйова, Л.М. Єфіменкова, С.О.Миронова, Т.Б. Філічева).

На заняттях з образотворчої діяльності дітей потрібно знайомити з новими словами, вчити розуміти, розрізнявати їх, а також вживати слова в активному мовленні.

Першим кроком у розвитку розуміння мовлення (імпресивне мовлення) на заняттях з образотворчої діяльності є засвоєння номінативної (називної) функції слова: все, що знаходиться навколо дитини, все, що вона робить і як робить, отримує назву (дощ йде, сонце світить, бурхливе море).

Для того, щоб слово-назва стало словом-поняттям, необхідно виробити велику кількість різних умовних зв'язків,

найважливіші з них – рухові. Всі види продуктивної діяльності сприяють цьому. Різноманітний наочний матеріал, його постійна зміна допомагають уточнити розуміння назв предметів, дій, ознак тощо (Це – снігова баба, вона зроблена із снігу, її тіло зіплене з круглих кульок; вона велика, холодна; від тепла розтане).

На заняттях з продуктивних видів діяльності можливе штучне створення проблемної ситуації, в якій активізується мовленнєва поведінка. Проблема ситуація формує комунікативну спрямованість завдання. Наприклад, якщо комусь із дітей спеціально «забути» покласти для роботи аркуш паперу, пензлик або клей, дитина вимушена буде попросити дати їй цю річ, тобто проявити мовленнєву ініціативу, можливо вжити необхідне слово, використати певну граматичну конструкцію, певний тип речення тощо.

Важливо й те, що дитина у продуктивній діяльності спирається одночасно на декілька аналізаторів (зір, слух, дотик), і може діяти з предметом під час обстеження перед його вітворенням (яблуко, машина, курчата). Дуже важливо забезпечити зв'язок слова з дією. В ігровій та образотворчій діяльності це відбувається природно під час виконання дітьми різноманітних завдань. Наприклад, взяв олівець, веду лінію, маюю м'яч, відрівав смужку, пензель поклав на підставку тощо.

Бажано, щоб педагоги, коментуючи свої дії або дії дітей в процесі предметно-практичної діяльності, частіше вживали різні форми дієслова (ріже(жу) папір, відрізаю куток, вирізую коло, розрізую аркуш, надрізую збоку...), бо, як відомо, цю частину мови діти із ЗНМ засвоюють з великими труднощами, оскільки дієслова в порівнянні з іншими частинами мови мають найбільш рухливу за морфемним складом структуру. Зміна префікса, суфікса у дієслові суттєво змінює значення слова: зіплав, наліпав, ліпитиму, ліпитимемо.

Складну для засвоєння дітьми лексику, що позначає зорово-просторові відношення (зліва, зверху, спочатку тощо), доцільно закріплювати, також спираючись на чуттєвий досвід дитини в процесі малювання, конструювання, аплікації тощо.

На таких заняттях діти добре засвоюють ряд послідовних дій, характерних для зображувальної діяльності. Це сприяє правильному розумінню і виконанню інструкцій типу: «Намалюй синій м'яч, а потім жовтий».

Наочність та конкретність ситуації допомагає дітям краще зрозуміти причинно-наслідковий взаємозв'язок різних дій і явищ: «Пензлик брудний. Вимийте його. Пензлик став чистим.» Такі вправи безумовно готують дітей з ТПМ до побудови власних зв'язних висловлювань, які завжди базуються на логіці реальних подій.

Як і в загальноосвітніх дошкільних групах, так і в групах для дітей з порушеннями мовлення, на заняттях з образотворчої діяльності спостерігається тісний зв'язок гри і мовлення.

Гра на заняттях із зображувальної діяльності використовується для зацікавлення дітей, для позитивного емоційного фону при опануванні головними формоутворювальними рухами (зображення ліній, округлих форм тощо).

Наприклад, для того, щоб навчитися наносити штрихи, малюють траву, дощ. А для того, щоб навчитися зображувати округлі форми – клубочки, вишні, колобки, сонечко. Але і цього замало для підтримання інтересу дітей. Щоб у дітей виникло бажання добре виконати навчальне завдання, треба провести спеціальну роботу, спрямовану на формування ігрової мотивації. З цією метою педагог коротко та емоційно яскраво розповідає вигадану історію про потреби іграшкових персонажів (зайців, ляльок) і спонукає дітей допомогти їм (зробити килимки для нових іграшок, світлофори для вулиці, де живуть зайчики тощо).

Доцільно також на заняттях використовувати різні порівняння, віршовані тексти, які допомагають створити характеристику предмета, розвивають у дітей образне сприймання, збагачують мовлення образними засобами.

Усі перелічені вище позитивні риси продуктивної діяльності ефективно впливають на формування різних сторін мовлення при порушеному його розвитку та на формування особистості дитини в цілому.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Выготский Л.С. Воображение и творчество в детском возрасте/ Л.С. Выготский. — СПб.: СОЮЗ, 1997. – 96 с.
2. Миронова С.А. Развитие речи дошкольников на логопедических занятиях/ С.А. Миронова - М.: ТЦ Сфера, 2007. - 192 с.
3. Коноплята С.Ю. Логопсихология [Текст]: навчальний посібник / С.Ю. Коноплята, Т. В. Сак - К.: Знання, 2010. - 293 с.
4. Рыжова Н.В. Развитие творчества детей 5-6 лет с ОНР.- М.: Сфера,-2009. -64с.
5. Степанов С. С. Диагностика интеллекта методом рисуночного теста/С.С. Степанов.- М.:Деловая книга.- 1999.- 80с.
6. Урунтаева Г.А. Дошкольная психология/ Г.А. Урунтаева - 5-е изд., стереотип. - М.:Академия, 2001. - 336 с.

УДК: 376.011.3-051-056.87

ПРОФЕСІЙНО-КОМУНІКАТИВНА КУЛЬТУРА ВЧИТЕЛЯ-ЛОГОПЕДА

Пінчук Ю.В.

кандидат педагогічних наук, доцент,

Кустова В.В.

Інститут корекційної педагогіки та психології

НПУ імені М.П.Драгоманова

У статті представлений аналіз психолого-педагогічної літератури, а також результати експерименту з дослідження сформованості професійно-комунікативної культури майбутніх вчителів-логопедів.

В статті представлений аналіз психолого-педагогічної літератури, а також результати експерименту по дослідженню сформованості професійно-комунікативної культури майбутніх учителів-логопедів.